

SAVAVALDŽIAVIMO NUSIKALTIMO SUDĖTIES DIDELĖS ŽALOS ASMENS TEISĖMS AR TEISĖTIEMS INTERESAMS POŽYMIS

Gerardas Višinskis

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedros doktorantas
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 67
El. paštas: gerardas.visinskis@gmail.com

Straipsnyje tiriamas savavaldžiavimo nusikalstamos veikos sudėties didelės žalos asmens teisėms ar teisėtiems interesams požymis, atskleidžiamas jo turinys, diskutuojama, ar didelė žala asmens teisėms ar teisėtiems interesams yra ne tik pagrindinė, bet ir kvalifikuotos savavaldžiavimo nusikalstamos veikos sudėties požymis.

The article presents a research on an element of major damage to an individual's rights or legal interests as a constituent part of offence of arbitrariness, reveals its content and disputes on whether the major damage to personal rights or legal interests may be a constituent part of not only a primary, but also qualified corpus delicti of the crime of arbitrariness.

Įvadas

Atsakomybė už savo teisių įgyvendinimą nesilaikant įstatymų nustatytos tvarkos numatyta *inter alia* Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 294 straipsnio 1 ir 2 dalyse. Nustačius, kad savavaldžiaujant asmens teisėms ar teisėtiems interesams nepadaryta esminės žalos, veika kvalifikuojama pagal Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso (toliau – ATPK) 188 straipsnį, o nustačius, kad padaryta didelė žala asmens teisėms ar teisėtiems interesams, veika kvalifikuojama atitinkamai pagal BK 294 straipsnio 1 ar 2 dalį. Taigi savavaldžiavimo nusikaltimo sudėties di-

delės žalos asmens teisėms ar teisėtiems interesams požymis turi esminės įtakos savavaldžiavimui kvalifikuoti, atskiriant administracinę ir baudžiamąją atsakomybę už savavaldžiavimą, taip pat pagrindinę ir kvalifikuotą savavaldžiavimo nusikalstamos veikos sudėtis. Tačiau šis požymis baudžiamajame įstatyme nėra konkretintas, todėl neišvengiamai kyla klausimų: kokia gali būti padaryta žala asmens teisėms ar teisėtiems interesams? Kada asmens teisėms ar teisėtiems interesams padaryta žala yra didelė? Deja, nei teisės mokslas, nei teismų praktika nepateikia aiškių kriterijų, kaip atsakyti į pirmiau iškelto klausimus.

Dar daugiau klausimų kilo po Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkri-

čio 29 d. nutarties baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-183/2012, kuria kasacinis teismas pakeitė nuo baudžiamojo įstatymo įsigaliojimo suformuotą BK 294 straipsnio 2 dalies taikymo ir aiškinimo praktiką ir konstatavo, kad, kvalifikuojant veiką kaip kvalifikuotą savavaldžiavimą, būtinas veikos požymis yra ir didelė žala asmens teisėms ar teisėtiems interesams, nors pagal ankstesnę kasacinio teismo praktiką šis požymis nebuvo būtinas kvalifikuotos savavaldžiavimo sudėties požymis. Reikia išsamesnės mokslinės tokio kasacinio teismo praktikos pakeitimo analizės.

Gausaus Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininkų dėmesio savavaldžiavimo nusikaltimo sudėties didelės žalos asmens teisėms ar teisėtiems interesams požymis nesulaukė. Šis požymis iš dalies nagrinėtas O. Fedosiuk, kurio teigimu, *inter alia* dėl minėto požymio nekonkretumo kiekvienas asmuo, bandantis savarankiškai įgyvendinti savo teisę ginčo sąlygomis, rizikuoja būti apkaltintas savavaldžiavimu [17, p. 715–738], todėl O. Fedosiuk siūlė tobulinti BK 294 straipsnį arba jo apskritai atsisakyti, nes nei iš baudžiamojo įstatymo, nei iš teismų praktikos negalima nustatyti konkrečių ir aiškių didelės žalos požymio vertinimo kriterijų [16, p. 259–280]. D. Pranka taip pat kritikavo šio požymio nekonkretumą [27, p. 126–144]. Paminėtina ir tai, kad E. Bieliūnas ir G. Švedas nagrinėjo BK 294 straipsnio pavadinimo reikšmę šio straipsnio dalims [12, p. 41–52]. Vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių teorinę problematiką nagrinėjo G. Švedas [35, 85–88], P. Veršekys [36, p. 196–212; 37, p. 198–214], A. Gutauskas aptarė korupcinio pobūdžio nusikalstamų veikų vertinamuosius požymius [19, p. 23–33], T. Girdenis ir

L. Pakštaitis – piktnaudžiavimo didelės žalos požymio vertinimo problemas [18, p. 102–108; 25, p. 95–101], A. Vosyliūtė – vagystę kvalifikuojančių požymių sampratą [38, p. 75–94] ir kt., tačiau, be O. Fedosiuk ir D. Prankos, savavaldžiavimo sudėties didelės žalos asmens teisėms ar teisėtiems interesams požymis išsamiau nebuvo nagrinėtas.

Šiame straipsnyje, remiantis kasacinio teismo praktika, specialiąja literatūra lietuvių ir užsienio kalbomis, siekiama pratęsti aktualią mokslinę diskusiją ir atskleisti savavaldžiavimo nusikaltimo sudėties didelės žalos asmens teisėms ar teisėtiems interesams požymio pobūdį, šio požymio formulavimo trūkumus bei pateikti pasiūlymų, pašalinti šiuos trūkumus, taip pat ištirti, ar didelės žalos asmens teisėms ar teisėtiems interesams požymis yra ir kvalifikuotos savavaldžiavimo nusikaltimo sudėties būtinas požymis.

Siekiant tyrimo tikslo taikyti šie metodai: sisteminės analizės ir istorinis metodai taikyti nagrinėjant, ar didelė žala asmens teisėms ar teisėtiems interesams yra būtinas ir kvalifikuotos savavaldžiavimo sudėties požymis; lyginamasis – lyginant Lietuvos ir Rusijos Federacijos baudžiamuosius įstatymus; loginis – aiškinantis teisės normų turinį, darant apibendrinimus ir išvadas.

1. Didelės žalos asmens teisėms ar teisėtiems interesams pobūdis

BK 294 straipsnio 1 dalyje reglamentuoto didelės žalos asmens teisėms ar teisėtiems interesams požymio turinio įstatymų leidėjas baudžiamojo įstatymo tekste neatkleidė, todėl nėra aišku, kokios rūšies žala asmens teisėms ar teisėtiems interesams gali būti padaroma savavaldžiaujant.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 28 straipsnio 1 dalyje reglamentuota, kad nukentėjusiajam, fiziniam asmeniui, gali būti padaroma fizinė, turtinė ar moralinė žala, o BPK 109 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, jog civilinis ieškovas dėl nusikalstamos veikos gali patirti tiek turtinės, tiek neturtinės žalos. Kasacinis teismas laikosi praktikos, kad asmens teisėms ar teisėtiems interesams savavaldžiaujant gali būti padaroma tiek turtinė, tiek neturtinė žala [53].

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 6.249 straipsnyje nustatyta, kad turtinė žala yra asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų neteisėtą veikų. Turtinė žala gali būti dvejopo pobūdžio: tiek tiesioginė, tiek netiesioginė, pasireiškianti negautomis pajamomis [26, p. 57–65]. Taigi CK žalą sieja su turto (nuosavybės) sumažėjimu. Nors CK reglamentuota, kad nuosavybės objektu gali būti tiek daiktai, tiek ir kitas turtas, taip pat netiesiogiai pripažįsta nuosavybės teisę į turtines teises, tačiau daugelio rūšių nematerialųjų turtą įmanoma vadinti nuosavybe tik bendruoju, o ne teisiniu požiūriu [15, p. 80–86]. Teisiniu požiūriu turtu yra laikomi tie civilinių teisių (nuosavybės) objektai, kurie turi vienokią ar kitokią ekonominę ar objektyvią vertę ir civilinio apyvartumo savybę. Vertybės, neatsiejamai susijusios su asmeniu ar neturinčios ekonominės vertės, negali būti laikomos turtu [20, p. 213–227]. Jei žala padaroma objektui, neturinčiam ekonominės vertės, tai ji negali būti pripažįstama turtine [15, p. 80–86]. Taigi turtinė žala yra siejama su pinigine išraiška turinčiais turtiniais praradimais ar negauta nauda. Tur-

tinė žala, padaroma savavaldžiaujant, gali pasireikšti įvairiai: turto sugadinimu ar sunaikinimu [45], kilnojamojo ar nekilnojamojo turto užvaldymu [47], turto aktyvo sumažinimu [53], turto pasisavinimu [71] ar panašiai, tačiau jei toks turtas neturi ekonominės vertės – padaryta žala negali būti pripažinta turtine (tokiu atveju ji gali būti neturtinė). Turtinė žala savavaldžiaujant gali būti padaroma tiek fiziniam, tiek juridiniam asmeniui. Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija) 23 straipsnyje įtvirtinta, kad nuosavybė yra neliečiama, todėl bendriausiu požiūriu turtinė žala savavaldžiaujant pasireiškia kito asmens teisės į nuosavybės neliečiamumą pažeidimu, sukeliančiu nukentėjusiam asmeniui ekonominius praradimus.

Savavaldžiaujant gali būti padaroma ir neturtinė žala. Pagal CK 6.250 straipsnio 1 dalį neturtinė žala yra asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, teismo įvertinti pinigais. Fiziniam asmeniui neturtinė žala padaroma fizinio ar dvasinio pobūdžio sukrėtimais, kurie sukelia kančias ir išgyvenimus [29, p. 32–38]. Fizinė ar psichinė žala gali būti padaroma tiek kaip tiesioginė fizinės ar psichinės prievartos panaudojimo [24, p. 42–49], tiek kaip kitokių kaltininko atliktų neteisėtų veikų padarinys. Juridinio asmens gali būti pažeidžiama dalykinė reputacija [14, p. 5–15]. BPK 28 straipsnyje neturtinė žala skiriama į moralinę ir fizinę. Moralinė žala, kaip dvasinis sukrėtimas, pasireiškia įvairiais psichologiniais išgyvenimais, iš kurių plėtojasi depresija, dvasinis sukrėtimas, noro gyventi praradimas ir kita. Fizinė žala pasireiškia, kai

dėl neteisėto kaltininko veikimo (mušimo, kankinimo, naudojant įvairius ginklus) atsiranda tam tikrų fiziologinių pokyčių (tai gali būti sužalojimai, smegenų sukrėtimas, galvos svaigimas, pykinimas, fizinis skausmas ir kita), sukeliančių tam tikrą fizinį diskomfortą [30, p. 41–46]. Manytina, kad neturtinę žalą asmens teisėms ar teisėtiems interesams pagal jos padarymo formą galima skirstyti į: 1) žalą, kuri yra kaltininko panaudotos psichinės ar fizinės prievartos rezultatas; 2) žalą, kuri nėra kaltininko panaudotos fizinės ar psichinės prievartos rezultatas; pagal padarinius: 1) moralinę (psichinę) ir 2) fizinę. Taigi neturtinė žala gali būti suvokiama plačiai kaip fizinė ar moralinė žala arba siaurai – tik kaip moralinė žala.

Fizinė žala panaudojus fizinę prievartą gali pasireikšti neteisėtu laisvės atėmimu [54], fizinio skausmo sukėlimu ar nežymiu [56], nesunkiu [59] ar sunkiu [57] sveikatos sutrikdymu, nužudymu [75] ar panašiai. Tokiais atvejais žala padaroma dėl kaltininko pasirinkto savavališko tikros ar tariamos teisės įgyvendinimo būdo, susijusio su fizinės prievartos panaudojimu, pasireiškiančiu fizinio pobūdžio pakenkimais nukentėjusiam asmeniui.

CK 6.250 straipsnio 1 dalyje nėra pateikta baigtinio psichinės žalos pasireiškimo formų sąrašo. Tokia žala, panaudojus psichinę prievartą, gali pasireikšti dvasiniais išgyvenimais, emocine depresija ar kitokiais nepatogumais. Psichinė žala savavaldžiaujant gali būti padaroma grasinant neteisėtai užvaldyti turtą [47], sutrikdyti sveikatą [66], nužudyti [52], išvežti į dėl ginkluotų konfliktų nestabilią ir gyventojams pavojingą situaciją pasižyminčią šalį [62] ar panašiai. Tačiau tokia psichinė žala patiriama būtent dėl kaltininko pasirinkto savavališko tikros ar tariamos teisės

įgyvendinimo būdo, susijusio su psichinės prievartos panaudojimu, pasireiškiančiu dvasinio pobūdžio pakenkimais nukentėjusiam asmeniui. Panaudojus fizinę ar psichinę prievartą bendriausiu požiūriu pažeidžiama Konstitucijos 21 straipsnyje įtvirtinta teisė į asmens neliečiamumą.

Neturtinė žala, nesusijusi su psichinės ar fizinės prievartos panaudojimu, gali būti padaryta apribojus asmens judėjimo laisvę [73], profesinę veiklą [51], sukėlus avarinę grėsmę gyvenamojo statinio konstrukcijoms ir jame gyvenančių asmenų sveikatai bei gyvybei [58] ar panašiai. Tokiais atvejais savavališku kėsanimusi padaroma žala asmens teisėms į garbę ir orumą, privataus gyvenimo ir būsto neliečiamumą, vardą, atvaizdą (Konstitucijos 22, 24 straipsniai, CK 2.20, 2.22, 2.23, 2.24 straipsniai) ar kitoms teisėms, įtvirtintoms Konstitucijoje ar kituose įstatymuose.

Tai, kad padaryta žala asmens teisėms ar teisėtiems interesams atitiktų BK 294 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą didelės žalos asmens teisėms ar teisėtiems interesams požymį, ji turi būti didelė. Kokia žala asmens teisėms ar teisėtiems interesams laikytina didele, baudžiamajame įstatyme nekonkretinama, todėl šis požymis laikytinas vertinamuju.

Kasacinio teismo suformuotoje gausioje BK 294 straipsnio 1 dalies taikymo ir aiškinimo praktikoje konstatuota, kad didelės žalos požymiui esant vertinamajam, kiekvienu konkrečiu atveju apie padarytos žalos dydį sprendžia teismas, atsižvelgdamas į konkrečias bylos aplinkybes [58; 60; 65; 68]. Didelės žalos asmens teisėms ar teisėtiems interesams požymio turinį privalo tinkamai suvokti ir veikas kvalifikuojantys ikiteisminio tyrimo pareigūnai bei prokurorai, tačiau kai šis požymis yra vertinamasis, tai padaryti sudėtinga. Ru-

sijos Federacijos baudžiamojo kodekso 330 straipsnio 1 dalyje numatytos savavaldžiavimo nusikalstamos veikos būtinais požymiais taip pat yra didelė žala [10] ir nustatomas kiekvienu konkrečiu atveju pagal visas bylos aplinkybes, todėl kai kurie Rusijos Federacijos autoriai siūlo sukonkretinti šį požymį, apibrėžiant jį konkrečia pinigų suma [42] ir taip išspręsti požymio abstraktumo problemą. Kasacinis teismas, remdamasis Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija, yra konstatavęs: jeigu asmuo iš atitinkamo įstatymo teksto neturi galimybės žinoti, kokie jo veiksmai ar neveikimas gali užtraukti baudžiamąją atsakomybę, tą jis turi sužinoti bent jau prireikus pasitelkęs teisminį to įstatymo interpretavimą [28, p. 177–214; 44]. Didelės žalos asmens teisėms ar teisėtiems interesams požymiui esant vertinamajam, o įstatymų leidėjui nenustačius aiškių jo vertinimo kriterijų, tai padaryti turi teismai.

Vertinamųjų požymių naudojimas baudžiamuosiuose įstatymuose vertinamas dviprasmiškai. Vertinamieji požymiai yra dinamiški, jų turinį lengviau ir greičiau galima pakeisti, pritaikyti prie pasikeitusių gyvenimo aplinkybių. Kita vertus, jų naudojimas gali lemti piktnaudžiavimą taikant baudžiamąją atsakomybę [13; 19, p. 23–33; 35, p. 85–88; 36, p. 198–214]. O. Fedosiuk teigimu, pernelyg didelė yra savavališkų veiksmų ir galimų jų padarinių erdvė, kad būtų įmanoma surasti informatyvius ir kartu universalius požymius padariniams įvardyti, todėl būtų tinkamiau sukonkretinti savavaldžiavimo sudėtį [16, p. 276]. Tam pritaria ir D. Pranka. Jo teigimu, siūlytina palikti tik kvalifikuotą savavaldžiavimo nusikalstamos veikos sudėtį, nes taip būtų paprasčiau atskirti, kada padarytas savavaldžiavimas, o kada civilinės teisės deliktas [27, p. 136]. Autoriaus nuo-

mone, D. Prankos pasiūlymas yra diskutuotinas, nes tokiu atveju savavaldžiavimo norma būtų nereikalinga: daugeliu atvejų savavaldžiavimas, padarytas panaudojus fizinę ar psichinę prievartą, galėtų būti kvalifikuojamas pagal kitus BK straipsnius, numatančius atsakomybę už psichinės ar fizinės prievartos panaudojimą, be to, dalis pavojingų veikų, padarytų nepanaudojus psichinės ar fizinės prievartos, būtų nepagrįstai dekriminalizuotos. Todėl siūlytina apibrėžti didelės žalos asmens teisėms ar teisėtiems interesams požymio vertinimo kriterijus ir pateikti kitų siūlymų, kaip sukonkretinti šį požymį.

Savavaldžiaujant padarytos žalos pripažinimo didele ribos yra pakankamai plačios: prokurorai bylas, kuriose kaltinamieji kaltinami savavaldžiavimu, perduoda į teismą, pripažinę, kad, pavyzdžiui, 1 386 Lt [64], 2 000 Lt [61], 4 778,82 Lt [46], 7 550 Lt [47], 9 796,50 Lt [49], 38 000 Lt [53] ar 62 151,17 Lt [71] turtinė žala yra didelė, tačiau kasacinis teismas yra pripažinęs, kad, pavyzdžiui, 4 778,82 Lt ir 7 550 Lt turtinė žala konkrečiose bylose nebuvo didelė.

Vertinant padarytos turtinės žalos dydį, kai kuriuose kituose BK skyriuose esantys didelės vertės turto ar didelės turtinės žalos požymiai yra konkrečiai apibrėžti ir įtvirtinti: XXVIII skyriuje numatytas turto yra didelės vertės, kai jo vertė viršija 250 MGL¹ (3 250 Lt) dydžio sumą

¹ Pagal Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos išmokų atskaitos rodiklių ir bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio nustatymo įstatymo 4 straipsnio 2 dalį teisės aktuose, reglamentuojančiuose nusikalstamų veikų ir administracinių teisės pažeidimų kvalifikavimą bei bausmių ir nuobaudų dydžių apibrėžimą ir apskaičiavimą, vartojamas rodiklis „minimalusis gyvenimo lygis“ arba „MGL“ yra tapatus ir lygus baziniam bausmių ir nuobaudų dydžiui. Bazinis bausmių ir nuobaudų dydis –

(BK 190 straipsnio 1 dalis), XXXI skyriuje didelė turtinė žala yra 150 MGL (19 500 Lt) dydžio sumą viršijanti žala (BK 212 straipsnio 1 dalis), XXXIV skyriuje numatytas turtas yra didelės vertės, kai jo vertė viršija 250 MGL (32 500 Lt) dydžio sumą (BK 248 straipsnio 4 dalis). Taigi daugeliu atvejų didelės vertės turto ar didelės turtinės žalos požymiai, skirtingai nei didelės žalos asmens teisėms ar teisėtiems interesams požymio turtinis elementas, baudžiamajame įstatyme yra konkretinti ir aiškiai apibrėžti, o jų pinigine išraiška gerokai viršija savavaldžiaujant padarytos turtinės žalos piniginę išraišką, pripažįstamą sukėlusią didelę žalą asmens teisėms ar teisėtiems interesams.

Sprendžiant dėl didelės žalos asmens teisėms ar teisėtiems interesams požymio sukonkretinimo, siūlytina nustatyti bendrą orientacinę didelės turtinės žalos asmens teisėms ar teisėtiems interesams požymio piniginę išraišką. Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis (neto) 2012 m. II ketvirtį sudarė 1 673,2 Lt [23]. Taigi vienas asmuo per metus vidutiniškai uždirba (neto) 20 078,40 Lt, tai sudaro apie 154 MGL [22]. Analizuojant baudžiamąjį įstatymą sistemiškai, panašaus dydžio turtinė žala baudžiamajame įstatyme jau yra įtvirtinta – XXXI skyriuje didelė turtinė žala yra 150 MGL (19 500 Lt) dydžio sumą viršijanti žala (BK 212 straipsnio 1 dalis).

rodiklis, taikomas nusikalstamoms veikoms ir administraciniams teisės pažeidimams kvalifikuoti bei bausmių ir nuobaudų dydžiams apibrėžti ir apskaičiuoti. Remiantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. spalio 14 d. nutarimu „Dėl bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio patvirtinimo“ galiojantis bazinis bausmių ir nuobaudų dydis – 130 Lt. Šiame straipsnyje 1 MGL prilyginamas 1 baziniam bausmių ir nuobaudų dydžiui ir yra lygus 130 Lt.

Tokia suma sudaro dažno fizinio asmens metines pajamas, todėl galima teigti, kad ji yra didelė daugumai asmenų, o tokios žalos padarymas yra pavojingas pagal baudžiamąjį įstatymą. Siekiant išvengti dažnai pasitaikančio skirtingo savavaldžiaujant padarytos turtinės žalos vertinimo pripažįstant ją didele žala, sprendžiant savavaldžiuviu padarytos žalos nustatymo ir įrodinėjimo klausimą, siūlytina didele turtinio pobūdžio žala asmens teisėms ar teisėtiems interesams laikyti tokius atvejus, kai galima nustatyti ne mažesnę kaip 150 MGL turtinio pobūdžio žalą.

Kai kurie Rusijos Federacijos mokslininkai panašiai siūlo keisti ir Rusijos Federacijos baudžiamojo kodekso 330 straipsnio 1 dalį, numatančią pagrindinę savavaldžiavimo nusikaltimo sudėtį, apibrėžiant didelę žalą konkrečia pinigine išraiška [42; 39], o L. Pakštaitis panašiai siūlė spręsti piktnaudžiavimo didelės žalos požymio vertinimo problemas [25, p. 95–101]. Tokiu atveju kaltininkas, savavaldžiaudamas padaręs mažesnio dydžio turtinę žalą, neliktų nenubaustas – privalėtų atsakyti pagal ATPK ar CK. Autoriaus nuomone, tam nėra tikslinga keisti BK 294 straipsnio turinio, nes tokių kriterijų suformavimas teismų praktikoje būtų pakankamas, priešingu atveju, kai ta pačia veika padaryta 150 MGL nesiekianti turtinė žala ir neturtinė žala, atskirai įvertinus nesanti didelė, veika neužtrauktų baudžiamosios atsakomybės, nors ja padaryta bendra turtinė ir neturtinė žala būtų pavojinga pagal baudžiamąjį įstatymą.

Savavaldžiaujant gali būti padaroma ir neturtinė žala, todėl vieno padarinių požymio sukonkretinimas neužtikrintų savavaldžiavimo esmės. Neturtinė žala taip pat gali būti didelė ir pavojinga, net jei veika

padaryta turtinė žala yra nedidelė ar ji apskritai nepadaryta. Todėl nesutiktina su Rusijos Federacijos autoriais, siūlančiais palikti tik didelės turtinės žalos požymį, dekriminalizuojant savavaldžiavimą, sukėlusį didelę neturtinio pobūdžio žalą [41, p. 60].

Remiantis CK 6.250 straipsnio 1 dalmi, neturtinė žala teismo įvertinama pinigais. Neturtinės žalos įvertinimo pinigais kriterijai pateikti to paties straipsnio 2 dalyje: atsižvelgiama į jos padarinius, padariusio asmens kaltę, turtinę padėtį, padarytos turtinės žalos dydį bei kitas turinčias reikšmės bylai aplinkybes, sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijus. Nors CK 6.250 straipsnis ir pateikia neturtinės žalos sampratą ir jos atlyginimo atvejus, tačiau tiksliau ir detaliau nereglamentuoja jos apskaičiavimo, nenustato nei minimalios, nei maksimalios atlygintinos neturtinės žalos dydžio [32, p. 119–123; 33, p. 73–78].

Kasacinis teismas suformavo praktiką, kad apie padarytos žalos dydį sprendžiama atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes: padarytos neturtinės ir turtinės žalos dydį, pažeistų asmens teisėtų interesų svarbą, pažeidimo pobūdį: ar padaryti aiškiai neteisėti veiksmai, kokiais teisės aktais ginami interesai pažeidžiami, nukentėjusių asmenų skaičių, nusikalstamos veikos trukmę ir kitas aplinkybes [45; 58; 68]. Panašūs kriterijai taikomi ir sprendžiant dėl piktnaudžiavimu padarytos žalos dydžio [18, p. 102–108; 21, p. 76]. Europos deliktų teisės principų 10:301 straipsnio 2 dalis taip pat įpareigoja, sprendžiant dėl padarytos neturtinės žalos dydžio, įvertinti pažeidimo sunkumą, trukmę ir padarinius [39]. Neturtinio pobūdžio žala paprastai pripažįstama didele, jeigu ji patiriama dėl Kons-

titucijoje įtvirtintų teisių ir laisvių pažeidimo [58]. Pritartina deliktų teisės tyrėjams, teigiantiems, kad teisė į gyvybę, sveikatą, laisvę yra konkrečios, aiškios absoliutinės teisės, jų apsauga turi būti plačiausia ir jos yra teisės vertybių skalės viršuje [34, p. 123–146].

Didelę žalą nukentėjusiam ar jo artimiems asmenims gali sukelti ir pavienis, bet itin šiurkštus, bauginamas ar agresyvus, žeminantis kaltininko veiksmas ar ilgai trukę kelių epizodų savavališki veiksmai, sutrukę nukentėjusiam asmeniui disponuoti jam priklausančiu turtu [69; 74]. Didelės žalos asmens teisėms ar teisėtiems interesams požymis savavaldžiavimo baudžiamosiose bylose turi būti pagrįstas išsamia įrodymų analize, analizuojant, ar pakankamas padarytų veiksmų pavojingumas, įvertinant kitų teisės šakų normų veiksmingumą atkuriant pažeistas teises [63; 67]. Tik išimtiniais atvejais, kai yra aišku, jog padarant nusikalstamą veiką yra sunaikinti ar pažeisti didelės vertės, svarbūs baudžiamojo įstatymo saugomi teisiniai gėriai, gali būti daroma išvada, kad nusikalstamos veikos padariniai yra sunkūs, kad padaryta žala yra didelė, nors jos tikslus apskaičiavimas pinigais ir nėra galimas, neatlikus papildomo tyrimo [73]. Sutiktina, kad, kai savavaldžiaujant pažeisti svarbūs Konstitucijos ir baudžiamojo įstatymo saugomi teisiniai gėriai, padaryta žala yra didelė. Tai iš esmės reiškia, kad asmens teisėms ar teisėtiems interesams padaryta didelė žala, kai, pavyzdžiui, kaltininkas savavaldžiaudamas nužudo žmogų (BK 129 straipsnis), sutrikdo sveikatą (BK 135, 138, 140 straipsniai), grasina nužudyti ar sunkiai sutrikdyti sveikatą (BK 145 straipsnis), neteisėtai atima laisvę (BK 146 straipsnis), sunaikina ar sugadina turtą (BK 187

straipsnis). Tokiais atvejais didelės žalos asmens teisėms ar teisėtiems interesams požymio kokybinis elementas turėtų būti pakankamas baudžiamajai atsakomybei už savavaldžiavimą kilti. Tačiau visais kitais atvejais reikia įvertinti padarytą neturtinę žalą pinigine išraiška. Padarytos neturtinės žalos pinigine išraiška priklauso nuo pažeidimo pobūdžio (kokios nukentėjusio asmens teisės ar teisėti interesai pažeisti), trukmės (žala padaryta vienkartiniais ar tęstiniais veiksmais) ir padarinių (ilgalaikiai ar vienkartiniai padariniai, turtiniai, fiziniai ar psichiniai).

Iš dalies diskutuotinos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo išvados, kad moralinė žala yra dvasinė skriauda, kurią tik sąlygiškai galima įvertinti ir kompensuoti materialiai [2, p. 15]. A. Rudzinsko manymu, padarytai neturtinei žalai apskaičiuoti reikia taikyti vienodus kriterijus [30, p. 41–46; 31, p. 69–79; 32, p. 119–123]. S. Bikelis taip pat teigia, kad bylose nustatytus analogiškus priteistinos pinigų sumos dydžiui reikšmingus kriterijus, šis dydis skirtingiems asmenims turėtų būti toks pats [11]. Iš Konstitucijos kylančios maksimos, kad tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, nepaisymas reikštų ir Konstitucijos nuostatų dėl teisingumo vykdymo, konstitucinių teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės teismui principų nepaisymą [3]. Tai suponuoja, kad neturtinė žala analogiškose bylose turi būti įvertinama vienodai, ir reiškia, kad padaryta neturtinė žala gali ir turi būti apskaičiuojama pinigine išraiška. Ne tik teisę taikantys subjektai, bet ir kaltininkas turi turėti galimybę suvokti, kokios žalos padarymas bus toks pavojingas, kad užtrauktų baudžiamąją atsakomybę. Jei kaltininkas negali suvokti galbūt kilsiančių

padarinių pavojingumo, tai kelia klausimą, ar jis apskritai gali būti kaltas dėl padarytos nusikalstamos veikos, todėl teismų praktikoje turėtų būti laikomasi nuostatos, kad analogiškose bylose padarytos neturtinės žalos pinigine išraiška yra vienoda. Tai nereiškia, kad kiekvienu atveju nukentėjusiam asmeniui turėtų būti atlyginama vienodo dydžio neturtinė žala, nes priteisiama suma, atsižvelgus į atsakomybės prigimtį, šalių turtinę padėtį ir jų tarpusavio santykius, gali būti sumažinta, jeigu dėl visiško nuostolių atlyginimo atsirastų nepriimtinių ir sunkių padarinių (CK 6.251 straipsnio 2 dalis). Tačiau tai keičia tik nukentėjusiam asmeniui priteisiamos neturtinės žalos dydį, bet nekeičia jos masto, t. y. padarytos žalos dydžio įvertinimo.

Kaip minėta, padaryta neturtinė žala visais atvejais turėtų būti įvertinama pinigine išraiška, todėl siūlytina didele neturtinio pobūdžio žala laikyti tokius atvejus, kai galima nustatyti 150 MGL ir didesnę neturtinio pobūdžio žalą, t. y. tiek neturtinė žala, tiek turtinė žala turėtų būti tokio paties dydžio, kad galėtų būti pripažinta didele žala asmens teisėms ar teisėtiems interesams. Neturtinės žalos dydis turėtų būti įvertinamas atsižvelgiant į teismų praktikoje pateiktus kriterijus, taip pat neturtinės žalos dydį, priteistą už panašių ar analogiškų vertybių pažeidimą. Tai turėtų būti padaryta dar ikiteisminio tyrimo metu, nes nuo žalos dydžio įvertinimo priklausytų tolesnė bylos eiga, o teismas nuosprendžiu galutinai nustatytų padarytos žalos dydį ir priteistiną kompensaciją, kuri, kaip minėta, galėtų būti mažesnė už padarytą žalą.

Jei savavaldžiaujant padaroma ir turtinė, ir neturtinė žala, tai tokiu atveju ji pripažintina didele, jei padarytos žalos

piniginė išraiška bendrai viršija 150 MGL (19 500 Lt) sumą. Padaryta žala, neviršijanti 150 MGL, galėtų būti pripažįstama didele tik išimtiniais atvejais, pavyzdžiui, kai savavaldžiaujant yra pažeisti ir kiti svarbūs baudžiamąjį įstatymo saugomi teisiniai gėriai arba kai žala padaroma nukentėjusiam asmeniui itin šiurkščiu, bauginamu ar agresyviu žeminančiu kaltininko veiksmu, pasireiškiančiu keliais epizodais. Visais kitais atvejais asmuo už savavaldžiavimą, nepadarus didelės žalos asmens teisėms ar teisėtiems interesams, atsakytų pagal ATPK 188 straipsnį ir (ar) CK.

2. Didelė žala asmens teisėms ar teisėtiems interesams – būtinas kvalifikuotos savavaldžiavimo sudėties požymis?

Kasacinis teismas buvo suformavęs iš esmės vienodą BK 294 straipsnio 2 dalies taikymo ir aiškinimo praktiką, kad minėta norma taikoma nustačius šioje dalyje numatytą požymį, t. y. psichinės ar fizinės prievartos panaudojimą. Tai reiškė, kad veiksmai, kai savavaldžiavimas padaromas panaudojant fizinę ar psichinę prievartą, pripažįstami nusikalstamais ir kvalifikuojami pagal BK 294 straipsnio 2 dalį, net ir nenustačius didelės žalos požymio [47; 50; 54; 55; 67; 70]. Šia kasacinio teismo praktika konstatuota, kad fizinės ar psichinės prievartos panaudojimas rodo didesnę veikos pavojingumą, kuris yra pakankamas baudžiamajai atsakomybei už savavaldžiavimą kilti, todėl kvalifikuojant veiką kaip kvalifikuotą savavaldžiavimą didelės žalos asmens teisėms ar teisėtiems interesams požymio nustatymas nėra būtinas.

Minėta kasacinio teismo praktika buvo grindžiama savavaldžiavimo sam-

prata, kildinama iš ATPK 188 straipsnio, numatančio administracinę atsakomybę už savavaldžiavimą, analizės [47]. Kasacinio teismo padaryta ATPK 188 ir BK 294 straipsnių analizė leido manyti, kad administracine atsakomybė didelės žalos asmens teisėms ar teisėtiems interesams ar fizinės arba psichinės prievartos panaudojimo nustatymo nereikalauja, o kaip tik akcentuoja, kad administraciniu požiūriu savavaldžiavimas yra tada, kai nepadaroma esminė žala. Todėl psichinės ar fizinės prievartos naudojimas yra pakankamas baudžiamajai atsakomybei pagal BK 294 straipsnio 2 dalį kilti [48].

Tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2012 m. lapkričio 29 d. pakeitė anksčiau suformuotą praktiką ir konstatavo, kad būtinas kvalifikuotos savavaldžiavimo sudėties požymis yra ir didelė žala asmens teisėms ar teisėtiems interesams. Būtent didelės žalos požymio nustatymas identifikuoja savavališko subjektinės teisės vykdymo pavojingumą, būtiną baudžiamajai atsakomybei už tai kilti: remiantis sisteminio, loginio teisės aiškinimo metodais, kaltinimas pagal BK 294 straipsnio 2 dalį turi būti pagrįstas visų požymių, įtvirtintų BK 294 straipsnio 1 dalyje, visuma, taip pat ir to, kad savavaldžiauta panaudojant psichinę ar fizinę prievartą nukentėjusiam ar jo artimam asmeniui, nustatymu [72]. Tačiau tokių argumentų pagrįstumui reikia išsamesnės analizės, nes teismas pakeitė nuo BK 294 straipsnio 2 dalies įsigaliojimo suformuotą šios normos taikymo ir aiškinimo praktiką.

Kaip minėta, ankstesnė kasacinio teismo jurisprudencija buvo grindžiama tuo, kad savavaldžiavimo samprata pateikta ATPK 188 straipsnyje. BK 294 straipsnio 1 dalies dispozicijoje įtvirtinta ne tik vei-

ka, bet ir padariniai bei priežastinis veikos ir padarinių ryšys. Padariniai pasireiškia didele žala asmens teisėms ar teisėtiems interesams, veikia – savavališku, nesilaikant įstatymų nustatytos tvarkos, vykdytu ginčijamos arba pripažįstamos, bet nerealizuotos savo ar kito asmens tikros ar tariamos teisės, priežastinis ryšys – dėl savavališko teisės vykdymo padaroma didelė žala asmens teisėms ar teisėtiems interesams. Šie požymiai apibūdina savavaldžiavimą pagal baudžiamąjį įstatymą. Remiantis ATPK 188 straipsniu savavaldžiavimas apibūdinamas kaip veikia – savavališkas, nesilaikant įstatymų nustatytos tvarkos, vykdytas savo tikros ar tariamos teisės, ginčijamos kito asmens, užtraukianti atsakomybę, jei nekyla padarinių – esminės žalos piliečių teisėms ar teisėtiems interesams arba valstybinėms ar visuomeninėms įmonėms, įstaigoms arba organizacijoms.

Atlikus BK 294 straipsnio 1 dalies ir ATPK 188 straipsnio analizę, akivaizdu, kad minėtos normos pateikia skirtingas savavaldžiavimo sampratas: 1) administracinio teisės pažeidimo sudėtyje reglamentuojama, kad savavaldžiaujant įgyvendinama tik tikra ar tariama teisė, ginčijama kito asmens, o BK 294 straipsnio 1 dalyje – kad savavaldžiaujant gali būti įgyvendinama ir pripažįstama, bet neįgyvendinta teisė; 2) administracinė atsakomybė už savavaldžiavimą kyla tik įgyvendinant savo, baudžiamoji – ir kito asmens tikrą ar tariamą teisę; 3) savavaldžiavimo administracinio teisės pažeidimo sudėtis yra formali, o pagrindinė savavaldžiavimo nusikaltimo sudėtis yra materialinė, reikalaujanti, kad savavaldžiaujant būtų padaryta didelė žala asmens teisėms ar teisėtiems interesams. Taigi minėtose normose pa-

teikiamos iš esmės skirtingos savavaldžiavimo sampratos. Galima daryti išvadą, kad ankstesnė kasacinio teismo praktika, kuria savavaldžiavimo samprata kildinta iš ATPK 188 straipsnio, buvo ydinga, nes minėtoje normoje pateikiama skirtinga savavaldžiavimo samprata nei BK 294 straipsnio 1 dalyje. Tai reiškia, kad ATPK 188 straipsnyje pateiktos savavaldžiavimo sampratos, aiškinant BK 294 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą požymį „savavaldžiavo“, pasitelkti negalima.

BK 294 straipsnio 2 dalies dispozicijos požymis „savavaldžiavo“, skirtingai nei pagrindinėje savavaldžiavimo sudėtyje, šioje straipsnio dalyje išsamiai nepašrašytas, todėl kyla klausimas, ar BK 294 straipsnio 2 dalis nukreipia į savavaldžiavimo sampratą, ar tik į veikos požymį, numatytą BK 294 straipsnio 1 dalyje.

Dauguma BK nukreipiamųjų dispozicijų nukreipia ne į visą nusikalstamos veikos, numatytos kitoje to paties straipsnio dalyje, sudėtį, bet tik į joje įtvirtintą veikos požymį, naudojant konstrukciją „tas, kas padarė šio straipsnio [...] dalyje numatytą veiką“ (pavyzdžiui, BK 157 straipsnio 2 dalis, BK 179 straipsnio 2 dalis ir kt.) arba „tas, kas atlikdamas šio straipsnio [...] dalyje numatytus veiksmus [...]“ (BK 283 straipsnio 2 dalis). Naudojant panašią konstrukciją yra įtvirtinta baudžiamoji atsakomybė už kvalifikuotą savavaldžiavimą Rusijos Federacijos baudžiamojo kodekso 330 straipsnio 2 dalyje („ta pati veikia, padaryta panaudojant smurtą ar grasinant jį panaudoti“), kuri reiškia, kad nukreipiama tik į veikos požymį, bet ne į savavaldžiavimo sampratą. Tačiau BK 294 straipsnio 2 dalies dispozicijoje nenaudojamos panašios konstrukcijos, o naudojamas požymis „savavaldžiavo“. E. Bieliūnas ir G. Švedas

nurodo, kad BK 294 straipsnio 2 dalyje pavartotas modifikuotas terminas „savavaldžiavo“ (o ne tradicinės formuluotės apie padarytą veiką ar veiksmus, numatytus straipsnio 1 dalyje ar panašiai), kuris leidžia teigti, jog prireikęs perėjimas iš šio straipsnio 1 dalies į 2 dalį yra netiesioginis, bet per straipsnio pavadinimą kaip tam tikrą norminę jungtį [12, p. 49]. Taigi BK 294 straipsnio 2 dalyje pavartotas terminas „savavaldžiavo“ nukreipia ne į BK 294 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą veikos požymį, bet į šioje dalyje įtvirtintą savavaldžiavimo sampratą.

Nuo 1995 m. sausio 1 d. iki 2003 m. balandžio 30 d. galiojusiojoje baudžiamojo įstatymo redakcijoje savavaldžiavimas buvo apibrėžiamas kaip „savavališkas, nesilaikant įstatymų nustatytos tvarkos, savo ar kito asmens tikros ar tariamos teisės, kuri yra ginčijama arba pripažįstama, bet nerealizuojama, vykdymas, padaręs didelę žalą asmens, įmonės, įstaigos ar organizacijos teisėms ar teisėtiems interesams, arba grasinant pavartoti fizinį smurtą prieš nukentėjusįjį ar jo artimuosius arba sunaikinti ar sugadinti jų turtą (savavaldžiavimas)“ (214 straipsnio 1 dalis). Įstatymų leidėjas, skliausteliuose įrašydamas žodį „savavaldžiavimas“, buvo įtvirtinęs, kad į savavaldžiavimo sampratą patenka visi minėti nusikalstamos veikos sudėties požymiai. Įsigaliojus naujajam BK, minėtas straipsnis buvo išskaidytas į dvi dalis: BK 294 straipsnio 1 dalyje įtvirtinant savavaldžiavimo sampratą, o BK 294 straipsnio 2 dalyje per terminą „savavaldžiavo“ nukreipiant į savavaldžiavimo sampratą.

Darytina išvada, kad savavaldžiavimo samprata pateikta BK 294 straipsnio 1 dalyje ir ji apima visus nusikalstamos veikos sudėties požymius, įtvirtintus šioje

straipsnio dalyje. Taigi savavaldžiavimas, padarytas panaudojus fizinę ar psichinę prievartą, tačiau nepadaręs didelės žalos (turtinės ar (ir) neturtinės) asmens teisėms ar teisėtiems interesams, neužtraukia baudžiamosios atsakomybės pagal BK 294 straipsnio 2 dalį. Todėl kaltinimas pagal BK 294 straipsnio 2 dalį turi būti pagrįstas visų požymių, įtvirtintų BK 294 straipsnio 1 dalyje, visuma, taip pat nustatymu ir to, kad savavaldžiavimą panaudojant psichinę ar fizinę prievartą nukentėjusiam ar jo artimam asmeniui.

Išvados

1. Savavaldžiaujant gali būti padaroma tiek turtinė, tiek neturtinė žala.
2. Tiek turtinė, tiek neturtinė žala gali būti išreiškiama pinigine išraiška, todėl siūlytina didelė neturtinio ar (ir) turtinio pobūdžio žala asmens teisėms ar teisėtiems interesams laikyti 150 MGL (19 500 Lt) viršijančią žalą.
3. Padaryta žala, neviršijanti 150 MGL (19 500 Lt), galėtų būti pripažįstama didelė žala asmens teisėms ar teisėtiems interesams ir užtraukti baudžiamąją atsakomybę už savavaldžiavimą tik išimtiniais atvejais, kai savavaldžiaujant yra pažeisti ir kiti svarbūs Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir baudžiamojo įstatymo saugomi teisiniai gėriai arba kai žala padaroma nukentėjusiam asmeniui itin šiurkščiu, bauginamu ar agresyviu žeminančiu kaltininko veiksmu, pasireiškusiu keliais epizodais.
4. BK 294 straipsnio 1 dalyje ir ATPK 188 straipsnyje pateikiamos skirtingos savavaldžiavimo sampratos. BK 294 straipsnio 2 dalies objektyviosios pusės požymis „savavaldžiavo“ nukreipia į BK 294 straipsnio 1 dalyje

pateiktą savavaldžiavimo sampratą, apimančią ir didelės žalos asmens teisėms ar teisėtiems interesams požymį,

todėl BK 294 straipsnio 2 dalies būtinais požymis yra ir didelė žala asmens teisėms ar teisėtiems interesams.

LITERATŪRA

Norminiai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2006, nr. 3.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2007, nr. 111-4549.
4. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1985, nr. 1-1.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, nr. 89-2741.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341.
7. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimas ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262.
8. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos išmokų atskaitos rodiklių ir bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio nustatymo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2008, nr. 83-3294.
9. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. spalio 14 d. nutarimas „Dėl bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio patvirtinimo“ Nr. 1031. *Valstybės žinios*, 2008, nr. 121-4608.
10. Уголовный кодекс Российской Федерации. № 63-ФЗ. По состоянию на 2 июля 2013 г. [in-

teraktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.uk-rf.com/>>.

Specialioji ir kita literatūra

11. BIKELIS, S. Neturtinės žalos atlyginimas (?) baudžiamosiose bylose dėl gyvybės atėmimo ir sunkaus sveikatos sutrikdymo. *Teisės problemos*, 2011, nr. 4(74).
12. BIELIŪNAS, E.; ŠVEDAS, G. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso straipsnių pavadinimai ir jų reikšmė. *Teisė*, 2013, nr. 88.
13. ČAIKOVSKIS, A. *et al.* Baudžiamojo kodekso įtaka asmens ūkinės veiklos laisvei ir iniciatyvai: baudžiamosios teisės normų turinio ir taikymo efektyvumo analizė. Vilnius: Teisės institutas, 2004 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.teise.org/next.php?nr=500>>.
14. CIRTAUTIENĖ, S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip neturtinių vertybių gynimo būdas. *Jurisprudencija*, 2005, nr. 71(63).
15. FEDOSIUK, O. Nuosavybė ir turtas Civiliniame ir Baudžiamajame kodeksuose. *Jurisprudencija*, 2002, nr. 28(20).
16. FEDOSIUK, O. Savavaldžiavimas kaip nusi- kalstama veika: ar baudžiamojoje teisėje reika- linga ši norma? Iš *Lietuvos Respublikos bau- džiamajam kodeksui – 10 metų*: straipsnių rinki- nys. Vilnius: Registrų centras, 2011.
17. FEDOSIUK, O. Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (*ultima ratio*): teorija ir rea- lybė. *Jurisprudencija*, 2012, nr. 19(2).
18. GIRDENIS, T. Didelės žalos darymas valstybei, tarptautinei viešajai organizacijai, juridiniams arba fiziniams asmeniui kaip piktnaudžiavimo su- dėties požymis. *Jurisprudencija*, 2006, nr. 7(85).
19. GUTAUSKAS, A. Korupcinio pobūdžio nusi- kalstamų veikų baudžiamojo teisinio vertinimo aspektai. *Verslo ir teisės aktualijos*, 2008, nr. 2.
20. JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. Turto sampra- ta Lietuvos civilinėje teisėje. *Socialinių mokslų studijos*, 2009, nr. 3(3).

21. JOVAIŠAS, K. Baudžiamųjų įstatymų komentaras. Nusikaltimai valstybės tarnybai. *Teisės problemos*, 1996, nr. 1.
22. Lietuvos Respublikos statistikos departamentas. M3060101: Minimalieji dydžiai. Požymiai: mėnuo [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/>>
23. Lietuvos Respublikos statistikos departamentas. M3060311: Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis ir indeksai pagal EVRK 2. Požymiai: sektorius, tipas, lytis [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/>>
24. MARCINAUSKAITĖ, R. Psichinės bei fizinės prievartos sąsajos probleminiai aspektai baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje. *Jurisprudencija*, 2008, nr. 11(113).
25. PAKŠTAITIS, L. Piktnaudžiavimo kriminalizavimo, vertinimo bei normos tobulinimo problemos. *Jurisprudencija*, 2006, nr. 7(85).
26. PAUŽAITĖ, R. Turto konfiskavimo ir nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimo santykis. *Jurisprudencija*, 2008, nr. 11(113).
27. PRANKA, D. *Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija Lietuvos baudžiamajoje teisėje*: daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.
28. PRAPIESTIS, J.; GIRDAUSKAS, M. Baudžiamajo kodekso taikymo problemos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje. Iš *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*: straipsnių rinkinys. Vilnius: Registrų centras, 2011.
29. RAVLUŠEVIČIUS, P. Neturtinės žalos atlyginimo klausimai Europos Bendrijos ir Lietuvos darbo teisėje. *Jurisprudencija*, 2007, nr. 5(95).
30. RUDZINSKAS, A. Nusikalstant padarytos moralinės (neturtinės) žalos apskaičiavimo metodikos problemos. *Jurisprudencija*, 1999, nr. 12(4).
31. RUDZINSKAS, A. Neturtinės žalos samprata bei jos kompensavimo problemos civilinėje ir baudžiamajo proceso teisėje. *Jurisprudencija*, 2001, nr. 21(13).
32. RUDZINSKAS, A. Neturtinės žalos atlyginimo klausimai naujame Civiliniame kodekse. *Jurisprudencija*, 2002, nr. 28(20).
33. RUDZINSKAS, A. Neturtinės žalos, atsiradusios dėl nesutarinių prievolių, atlyginimo klausimai. *Jurisprudencija*, 2003, nr. 37(29).
34. SELELIONYTĖ-DRUKTEINIENĖ, S. Grynai ekonominio pobūdžio žala kaip specifinė žalos kategorija Lietuvos Respublikos deliktų teisėje. *Jurisprudencija*, 2009, nr. 4(118).
35. ŠVEDAS, G. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2006.
36. VERŠEKYS, P. *Nullum crimen sine lege* principo ir vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių koreliacijos problema. *Teisė*, 2012, t. 85.
37. VERŠEKYS, P. Nusikalstamos veikos sudėties požymio samprata ir ją lemiantys veiksniai. *Teisė*, 2012, t. 82.
38. VOSYLIŪTĖ, A. Įsibrovimo į patalpą, saugyklą ar saugomą teritoriją kaip vagystę kvalifikuojančio požymio samprata teisės moksle ir teismų praktikoje. *Teisė*, 2008, t. 66(1).
39. *European Group on Tort Law; European Centre of Tort and Insurance Law. Principles of European tort law: text and commentary*. Wien, New York: Springer, 2005 [interaktyvus]. <Prieiga per internetą: <http://civil.udg.es/tort/principles>>
40. САПРОНОВ, Ю. В. *Уголовная ответственность за самоуправство: Автореферат*. Москва, 2002 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1233890>>
41. СУРКОВ, И. К. *Самоуправство (уголовно-правовые и криминологические аспекты)*: Диссертация. Тольятти: Волжский университет имени В. П. Татищева (институт), 2006.
42. ЧУЧАЕВА, А. И., et al. *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации (постатейный)*. 2-е издание, исправленное, дополненное и переработанное. „КОНТРАКТ“: „ИНФРА-М“, 2010 г.
43. ВАHEEB, С. У. *Уголовная ответственность за самоуправство по законодательству Российской Федерации: Автореферат*. Москва, 2006 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.dissercat.com/content/ugolovnaya-otvetstvennost-za-samoupravstvo-po-zakonodatelstvu-rossiiskoi-federatsii>>

Praktinė medžiaga

44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. gruodžio 29 d. nutarimas Nr. 55 „Dėl teismų praktikos nusikalstamų veikų finansų sistemai baudžiamosiose bylose (BK 214, 215, 219, 220, 221, 222, 223 straipsniai)“. *Teismų praktika*, 2006, nr. 24, p. 120–125.

45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. vasario 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-137/2005.
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. vasario 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-113/2005.
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. kovo 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-171/2005.
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-279/2005.
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. sausio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-13/2006.
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-464/2007.
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-485/2007.
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-641/2007.
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-760/2007.
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-778/2007.
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-167/2008.
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-126/2007.
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-70/2009.
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. balandžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-215/2009.
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. spalio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-406/2009.
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-441/2009.
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-523/2009.
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-122/2010.
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-7-2/2010.
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gruodžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-626/2010.
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. sausio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-30/2011.
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. birželio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-293/2011.
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. rugsėjo 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-383/2011.
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-267/2011.
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-548/2011.
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-79/2012.
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-492/2012.
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-183/2012.
73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-631/2012.
74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-643/2012.
75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-83/2013..

CHARACTERISTICS OF MAJOR DAMAGE TO INDIVIDUAL'S RIGHTS OR LEGAL INTERESTS AS NECESSARY ELEMENT OF ARBITRARINESS CRIME

Gerardas Višinskis

S u m m a r y

A criminal responsibility for an act of arbitrariness can be incurred only after it is established that by such an act a person has made major damage to an aggrieved individual's rights or lawful interests. But so far, the aforementioned element has been detailed neither by the penal law, nor by judicial practice. Therefore, the present article aims at analyzing the element of major damage to personal rights or lawful interests in the act of arbitrariness.

The article consists of two parts. The first part analyzes the character of the major damage to personal rights or lawful interests by presenting the criteria, which particular damage to personal rights or lawful interests should be considered major; and the second part focuses on, whether the major damage to personal rights or lawful interests is a necessary element in qualified *corpus delicti* of arbitrariness.

After making the research, the following conclusions are drawn: By an act of arbitrariness property, as well as non-property damage may be caused. Both, property and non-property damage can and must be expressed in monetary value, therefore the article suggests considering a major non-property or property damage such a damage, which exceeds 150 Basic Social Benefits (hereinafter – “BSBs”) or LTL 19,500, and any damage caused not exceeding 150 BSBs may be acknowledged as major and incur criminal responsibility for acts of arbitrariness only in exceptional cases, when such acts of arbitrariness violate other important tangible and intangible benefits protected by the penal law, or when the damage is caused to an aggravated person by especially rough, intimidating or aggressive and humiliating offender's act manifested in a few episodes.

Iteikta 2013 m. rugsėjo 27 d.

Priimta publikuoti 2013 m. lapkričio 29 d.